

Af Birgitte Kollerup Ryelund og Anders Hassing. Juni 2007

Bolivia – en historisk oversigt

Det nuværende Bolivia blev opkaldt efter den store befrier Simon Bolivar, der var revolutionens fader i begyndelsen og midten af 1800-tallet, da de spanske kolonier i Amerika vandt deres selvstændighed. Derefter opstod en række nye nationalstater, herunder Bolivia. Lige siden landets første præsident kom til, har Bolivia haft cirka en præsident om året. Størstedelen af landets historie har været præget af ikke-demokratiske styreformere, hvor hovedparten af befolkningen har levet under slavelignende forhold. De sidste rester af slaveri forekom indtil til midten af det 20. århundrede. Den værste periode var et diktatur i 1980'erne med den nazistiske forbryder Klaus Barbie som leder af den gruppe, der tog sig af politiske modstandere og ikke mindst en omfattende narkotika-handel som væsentligt indtægtsgrundlag for staten.

Et demokrati eller noget, der ligner, har lige kunnet fejre 25 års jubilæum. Det bolivianske demokrati har sine styrker i en fri presse, forsamlings- og ytringsfrihed og frie valg. Svaghederne har været manglende anerkendelse af indianerne, der udgør hovedparten af befolkningen samt deres manglende deltagelse i det politiske liv.

I 2006 blev Evo Morales valgt som præsident, som den første repræsentant for de oprindelige folk i landets historie. Men hvordan kunne der gå flere hundrede år, før en indianer blev valgt til præsident. For at finde forklaringen skal man tilbage til 1500-tallet.

Inka-riget

”Ama Sua, Ama Lulla, Ama Quella” (aldrig lyve, aldrig stjæle, aldrig være doven) var Inka-rigets valgsprog; et rige, der i 1400-tallet var på sit højeste og strakte sig over 3000 kilometer af det sydamerikanske kontinentets vestkyst. Riget var tyndt befolket. Samfundet var stærkt hierarkisk opbygget, og inka-kejseren var ikke blot den øverste i hierarkiet, men selve Gud, som skulle

opretholde den naturskabte orden. En orden med en streng arbejdsdeling, hvor enhver kendte sin plads, som skulle udfyldes til fællesskabets bedste. Straffen for ikke at opfylde sin plads var skånselsløs – Inka-riget var et offersamfund, hvor rituelle menneskeofringer var med til at fastholde den sociale orden.

Inka-riget førte adskillige erobringkrige og underlagde sig nabofolk. Derfor fandtes der indenfor riget store modsætninger mellem inkaerne, der talte quechua, og andre indianske befolkningsgrupper som aymaraer.

Inkaerne havde en cyklisk verdensopfattelse med en indbygget forudsigelse om verdens undergang, om tabet af land, liv og ære og værdighed til en fremmed fjende. Det var elementer, der havde været med til at sikre sammenhængskraften i riget og rigets succes, men nøjagtig de samme elementer blev rigets undergang.

Erobringen af den nye verden

Efter at have sejret endeligt over maurerne (muslimske arabere) og generobret hele den iberiske halvø vendte spanierne blikket mod verdenshavene omkring år 1500. Efter Columbus' og Cortez' (erobrede i 1530'erne Inka-riget) opdagelse af de amerikanske kontinenter fulgte, på overraskende kort tid, verdenshistoriens største erobringer. På mindre end 50 år underlagde spanierne sig territorier fra sydspidsen af Sydamerika til toppen af Californien. Begæret efter sølv var en væsentlig drivkraft for spanierne.

For gud, konge og fædreland og under disses beskyttelse og tilgivelse, indlod de spanske conquistadores (erobrere) sig på en menneskelig ødelæggelse af så voldsom en kraft, at de næppe kun kan tillægges ansvar for folkedrab, men i højere grad må anses som at have været del af en naturkatastrofe. I visse dele af Latinamerika mistede over 90% af befolkningen livet, og man anslår, at over 70 millioner døde på ganske få år.

Størstedelen var ikke direkte ofre for spanierne, men døde simpelthen af sygdomme som følge af fremmede bakterier med mere. Azteker-, Maya- og Inka-rigerne forsvandt, og i løbet af 1500-tallet blev Spanien takket være denne ekspansion i den nye verden til Europas mægtigste økonomi.

Erobringen af Inka-riget krævede ikke de store militære ressourcer, for da spanierne havde dræbt inka-lederne, faldt riget sammen. Indbyggerne levede i et topstyret samfund, så når lederne var væk, var man ude af stand til at organisere fortsat modstand mod de spanske erobrere. Desuden kunne spanierne udnytte, at mange indfødte befolkningsgrupper var utilfredse med inkastyret. Det anslås, at Inka-rigets daværende befolkning var på ca. 12-13 millioner, heraf ca. en million i det nuværende Bolivia.

Det spanske kolonistyre

Spanierne opbyggede et samfundssystem, som baseredes på opdeling af jorden i haciendaer (godser), hvor indianerne fungerede som billig eller gratis arbejdskraft. Selvom det var Amerika og ikke Indien, Columbus opdagede, navngav spanierne de oprindelige indbyggere i kolonierne indios – indianere.

I 1545 opdagedes sølvminerne i Potosí i det nuværende Bolivia, fra hvis årer Spanien udvandt enorme mængder af sølv, der blev fragtet til Europa. Millioner af indianere døde af arbejdet i minerne, afkræftede af den umenneskelige udnyttelse, de blev udsat for. Byen Potosí blev grundlagt i Cerro Rico-bjergene. I det 17. århundrede var den blandt verdens tre største byer og udgjorde det økonomiske centrum for store områder i Bolivia. I slutningen af 1500-tallet fragtedes årligt knap 300 tons sølv til Europa fra de spanske kolonier. Der opstod et styrtende rigt mineborgerskab, der levede et liv i ekstrem luksus.

Den katolske kirke øgede hurtigt sin indflydelse i regionen. Kristne tekster blev oversat til de indianske sprog quechua og aymara, og adskillige munkeordner missionerede ivrigt blandt de oprindelige folk. Efterhånden udviklede indianerne derfor en blandingsreligion, der kombinerede dyrkelse af inkaguder som Pachamama (Moder jord) og Pacha Kamaq (verdens skaber) med den kristne tro.

De europæiske sygdomme og tvangsarbejdet i minerne reducerede den indianske befolkning kraftigt. For spanierne betød det tab af arbejdskraft og skattebetalere. De gennemførte derfor en omfattende reform af de indianske

lokalsamfund og grundlagde den måde, hvorpå landsbylivet mange steder har været organiseret lige siden. Indianere skulle bo i comunidades indigenas (indianske lokalsamfund) af en bestemt størrelse, som var lettere for spanierne at kontrollere og beskatte. De indianske comunidades havde et vist selvstyre og regeredes af dem, man opfattede som de mest erfarne blandt lokalsamfundets ældste mænd. Disse ældste skulle fungere som lokale dommere og sørge for, at spanierne blev forsynet med arbejdskraft og skatter. Men de kunne også være farlige fjender for kolonimagten, når de oplevede, at de spanske krav gik for vidt.

Det store kolonioprør

Flere årtiers folkelig modstand mod spanierne nåede højdepunktet med det store oprør i 1780-82. Efter Inka-rigets fald havde "Inkarri"-myten floreret i de indianske befolkningsgrupper. Det hed sig, at Inka-herskeren ville vende tilbage fra de døde, samle indianerne til kamp og fordrive de spanske kolonister. I 1780 indledtes et oprør under ledelse af Tupac Amaru II, en efterkommer af Inka-rigets sidste hersker. Det velorganiserede oprør udviklede sig til en regulær borgerkrig, hvor hundredetusinder af indianere og mestizer (en blanding af europæere og indianere) satte sig op imod det spanske kolonistyre. Tupac Amaru II blev fanget og henrettet brutalt som skræk og advarsel. Hans arme og ben blev trukket af kroppen af fire heste, hovedet blev hugget af, og Inka-symboler blev forbudt. Men oprøret fortsatte under ledelse af den indianske bonde Tupac Katari og kulminerede med en belejring af La Paz (i dag hovedstaden i Bolivia). Efter et halvt år blev belejringen brudt, og oprørerne blev henrettet. Det anslås, at 100.000 mistede livet under kampene 1780-82. Efter oprøret skærpede spanierne undertrykkelsen af indianerne, men "Inkarri"-myten og erindringen om det store kolonioprør fortsatte med at spille en vigtig rolle i de indianske lokalsamfund.

*Tupac Kataris sidste ord før henrettelsen:
"Jeg dør i dag, men vil vende tilbage som
hundredetusinder."*

Selvstændighed

De næste omfattende ændringer i Bolivia udsprang igen af begivenheder i Europa, da Napoleon i 1807-1808 erobrede Spanien, hvormed kolonimagten var væk. Magten overgik til "vicekongerne" i såvel Bolivia som i resten af de spanske kolonier. Hermed regerede de lokale kreolere (europæere

bosiddende i området) og mestizer på den politiske situation i Europa og på længere tids utilfredshed med at skulle sende værdier til Spanien. Dette var reelt en tidlig uafhængighedserklæring.

Selvom Napoleon få år senere blev fordrevet og det spanske monarki genindsat, betød det ikke en tilbagevenden til spansk kolonistyre. Selvstændighedsrevolutionerne brød ud i hele Latinamerika. Vigtigt for forståelsen af den senere udvikling i Latinamerika, herunder Bolivias og for dagens forhold i Bolivia, er, at selvstændigheds-

Simón Bolívar (24. juli 1783 - 17. december 1830)

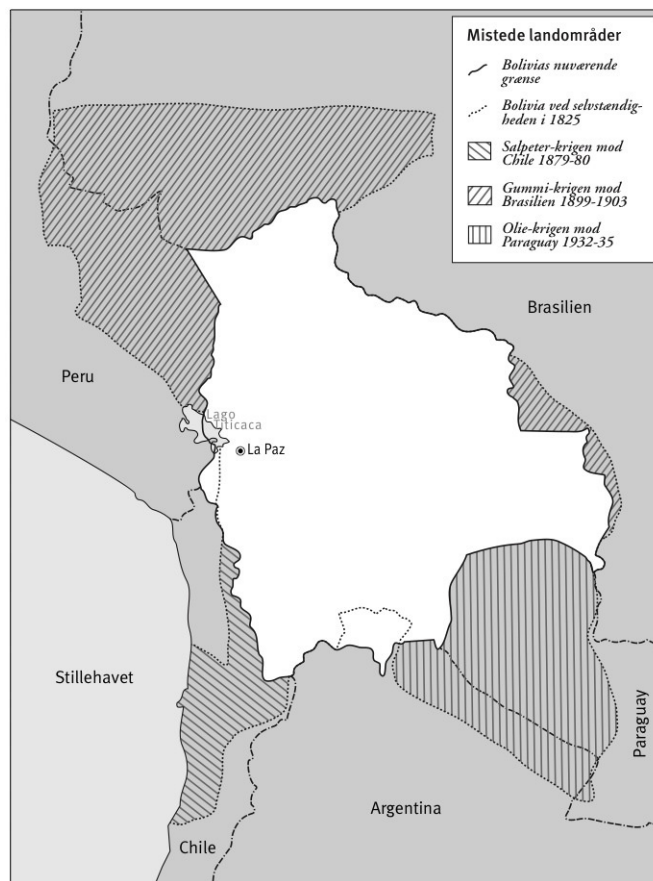
evolutionerne ikke var et frihedsprojekt for den indianske befolkning, men en kamp udført af en jordbesiddende minoritet (hacienda-ejere) for at sikre deres magt. De fleste jordejere var enten kreolere eller mestizer.

Derfor fortsatte undertrykkelsen af det indianske flertal. Den nye samfundsorden

adskilte sig ikke væsentligt fra den under det spanske kolonistyre. Nu var indianerne blot blevet til bolivianere, men som sagt ændrede deres levevilkår og status som undersætter sig ikke.

Bolivia blev navngivet efter den store revolutionsleder, Simón Bolívar, der var med til at underskrive uafhængigheds-erklæringen og den første grundlov i 1825. Hermed begyndte fortællingen om et boliviansk folk, en selvstændig nation og en ny nationalstat, men også historien om den fortsatte undertrykkelse af indianerne. Selvom den nye grundlov i Bolivia var inspireret af liberale demokratiske tanker (ligesom den danske grundlov), blev det i stedet først og fremmest den økonomiske elite, kirken og et enerådende militær, der havde al magt. Fx kunne mindre end én procent af befolkningen stemme.

I perioden frem til 1952 var Bolivia præget af krige med nabolandene, hvilket betød en arealmæssig indskrænkning, herunder at landet mistede sin adgang til havet, store udenlandske investeringer (især engelsk og amerikansk kapital) i tinminer, natursalpeter til gødning, olie o.lign., talrige militærkup samt en til tider voldsom undertrykkelse og voldelig nedkæmpelse af strejker særligt i mineindustrien. Perioden bød ikke på

Historisk kort over Bolivia, der viser Bolivias tidligere grænser.

væsentlige forbedringer i indianernes forhold. Under 2. verdenskrig afholdtes dog den første indianerkongres, hvor landets undertrykte flertal for første gang fik lov til at komme officielt til orde.

Begyndelsen på det moderne Bolivia – revolutionen i 1952

Revolutionen brød ud den 9. april 1952 i La Paz' gader. Kampene blev igangsat som endnu et militærkup og udviklede sig til tre dages blodig kamp mellem venstreorienterede politiske grupperinger og studerende på den ene side og dele af militæret på den anden. De ikke-militære enheder repræsenterede den politiske leder Victor Paz Estensoro (i eksil i Argentina) og ikke mindst, "folket". Tre dage og 2000 døde senere stoppede kampene, hvorefter nationens tabte søn kunne vende tilbage som en helt og ny politisk leder. Victor Paz Estensoro ankom på dramatisk vis i et boliviansk fly fra sit eksil i Buenos Aires til La Paz, hvor han blev modtaget af den begejstrede folkemængde, som dog måtte vente endnu fire år på yderligere demokratisering.

De nye magthavere satte sig på kontrollen med militæret samtidig med, at landets enestående tinminer blev nationaliseret til stor fortrydelse for en omverden præget af den kolde

krig (konflikten mellem Sovjet og USA om magt og indflydelse efter 2. verdenskrig). En jordreform gav jorden på den vestlige del af højlandsplateauet Altiplano tilbage til den indianske befolkning. Slaveriet blev ligeledes endeligt afskaffet.

Den 17. juli 1956 afholdtes mere demokratiske valg. Endnu var det kun en minimal del af det indianske flertal, der kunne stemme.

En fortsat demokratisering kunne dog ikke fastholdes, og perioden frem til slutningen af 1970'erne var præget af ustabilitet, militærkup ofte støttet af USA, der under den kolde krig foretrak højreorienterede diktaturer, hvis det forhindrede kommunismens udbredelse eller etableringen af USA-kritiske regimer, og kortere perioder med mere eller mindre demokratiske tilstande. Reelt nærmede landet sig sammenbruddets rand, da Meza og Gomez tog magten ved endnu et militærkup i 1979. Dette diktatur blev lavmålet for den bolivianske befolkning; det var nærmest et gangstervælde præget af brutalitet, organiseret kriminalitet og ekstrem undertrykkelse af menneskerettighederne. Kritiske personer forsvandt simpelthen (fagforeningsledere, indianerledere og politiske modstandere) – myrdet af styret. I øvrigt sås en lignende udvikling i andre latinamerikanske lande i denne periode.

Gennem alle disse turbulente år var det for magthaverne vigtigt at styrke den bolivianske nationalfølelse, hvilket for indianerne betød, at de fra først og fremmest at være *indianere* blev til bolivianske *bønder og arbejdere*.

I 1982 førte interne modsætninger i hærledelsen, styrets internationale isolation pga. dets involvering i narkohandlen samt en indædt modstand til, at militærdiktaturet faldt. I september indkaldte hærledelsen den kongres, der var blevet valgt i 1980, og den 10. oktober kunne Hernán Zuazo overtage præsidentembedet. En ny epoke, der fortsat varer ved, blev indledt.

En indiansk præsident - 1982 til i dag

Selvom de seneste 25 års udvikling i Bolivia har været præget af politisk uro, økonomiske kriser, stigende dyrkning af koka til fremstilling af kokain, voksende politisk aktivitet blandt landets fattigste, ”gaskrig” med mere, er udviklingen i landet dog fortsat gået i retning af mere demokrati, respekt for menneskerettigheder, mindre udenlandsk indblanding og en stigende anerkendelse af indianernes rettigheder kulminerende med valget af den indianske præsident, Evo Morales, i 2005. Nedenfor følger hovedpunkter fra perioden.

Frem til midten af 1980'erne bl.a. efter pres fra folkelige organisationer gennemførtes en lang række forbedringer af den almindelige befolknings vilkår. Da regeringen samtidig ikke var i stand til at styre økonomien, og da IMF og Verdensbanken iværksatte en boykot mod internationale lån til og handel med Bolivia, udløstes en finansiell krise og en ukontrolleret hyperinflation. Den gennemsnitlige månedsløn nåede ned på 13 US\$.

En ny regering i 1985 gennemførte et såkaldt strukturtilpasningsprogram for at opfylde krav fra IMF og Verdensbanken. Ideen var, at krisen ville løse sig selv, hvis staten gjorde inflationsbekæmpelse til topprioritet og ellers trak sig så meget som muligt ud af økonomien og overlod udviklingen til markedskræfternes frie spil. Statslige virksomheder fik fjernet tilskud eller blev lukket, priskontrollen blev fjernet og regeringen lod dollaren flyde. Lukningen og den delvise udlejning af minerne sendte tusindvis af minearbejdere på gaden i protest. Gennem massefyringer og en drastisk reduktion af lønningerne blev den firecifrede inflation reduceret.

Op gennem resten af 1980'erne fulgte regeringerne IMF og Verdensbankens anbefalinger og gjorde op med et af hovedresultaterne fra revolutionen i 1952: de statsejede miner blev privatiseret. Minearbejderne svarede igen med besættelser af minerne, strejker og demonstrationer dog uden de store resultater.

Mange minearbejdere måtte finde en anden næringsvej og begyndte at dyrke koka. Med sig tog de kamperfaringerne fra minearbejderbevægelsen og dannede fagforeninger for kokabønder, som blev en stærk politisk kraft i Bolivia.

I 1991 gav parlamentet tilladelse til, at militærrådgivere fra USA kunne komme ind i landet for at rådgive bolivianere i kampen mod narkotikaen. Trods militære og politiske aktioner med henblik på erstatningen af koka med andre afgrøder voksede det dyrkede område stadig. I 1992 blev det vurderet, at 200.000 personer var involveret i produktionsforløbet fra koka til kokain, og at produktionen årligt indbragte landet 950 millioner dollars. Først i slutningen af 1990'erne gennemførtes en aftale med kokabønderne og USA, der reducerede kokadyrkningen med ca. 50% (bønderne fik kompensation betalt af USA). Narkobaronerne havde dog fortsat stor indflydelse på udviklingen i Bolivia, og befolkningen protesterede ved gentagne lejligheder mod aftalen, som de ikke mente sikrede dem tilstrækkelig kompensation.

I løbet af 1990'erne gennemførtes en række konferencer i de oprindelige folks (indianere) organisationer CIDOB og APG. Deres primære krav var uddelingen af jord, beskyttelse af miljøet og anvendelsen af de indianske sprog i undervisningen. Befolkningen i det østlige Bolivia består af ca. 250.000 mennesker fordelt på 33 sprogligt etniske grupper. I september 1990 gennemførte de oprindelige folk under slagordet «jord og værdighed» en 750 km lang march fra den østlige del af landet til La Paz. Det motiverede regeringen til at vedtage en «plan til forsvar og udvikling for de oprindelige folk». Indenfor rammerne af denne nye plan blev der i august 1991 overdraget 8.000 hektar jord som kollektiv ejendom. Denne og andre jordoverdragelser stødte på voldsom modstand fra de selskaber, der udnytter skovressourcerne i regionen.

I 2003 voksede protesterne fra bønder og arbejdere bl.a. mod eksporten af gas gennem Chile til salg i USA. Demonstranterne krævede, at gassen først og fremmest blev brugt i Bolivia selv til landets egen udvikling. Gennem måneden bredte protesterne sig. Den 10. oktober blev hovedstaden i realiteten sat under belejring af demonstranter. Hundredetusind demonstranter, hovedsageligt indianere, marcherede til La Paz under slagordet *"El gas es nuestro!"* (Gassen er vores!). De brugte traditionelle indianske symboler og vakte tydelige minder om belejringen af La Paz 200 år tidligere. Regeringen karakteriserede oprøret som et statskup. Den 12. oktober åbnede militæret ild mod demonstranter i El Alto. 26 blev dræbt og snesevis såret. Konsekvensen var, at konflikten øjeblikkelig bredte sig til hele landet.

Den 16. oktober gennemførtes den største demonstration i landets historie. Arbejdere, bønder, menneskerettighedsaktivister, intellektuelle og dele af middelklassen sultestrejkede og krævede, at præsidenten trådte tilbage og overlod pladsen til sin vicepræsident. Herefter flygtede præsidenten til Miami.

Den nye præsident forpligtigede sig til at ændre olie- og gaslovgivningen, og at kræve 50% i afgift af de multinationale selskaber mod de daværende 18%. Samtidig skulle der gennemføres en folkeafstemning om salget af landets naturgas. Oprøret i september-oktober blev efterfølgende kaldt for "gaskrigen". Den kostede 74 livet og flere hundrede sårede - overvejende fra de indianske befolkningsgrupper.

Præsidenten vandt folkeafstemningen med 75% af stemmerne. Afstemningen godkendte desuden regeringens strategi om at anvende en rørledning gennem Peru til eksporten af gas. Regeringen erklærede efterfølgende, at dette måske kunne blive det første skridt i retning af generobre et lille stykke kyststrækning ved Stillehavet - efter at Chile 125 år tidligere havde frataget Bolivia dets adgang til Stillehavet.

Demonstrationerne fortsatte dog, og nu krævede demonstranterne landets olie- og gasressourcer nationaliseret. Efter omfattende protester trådte præsidenten tilbage i 2005 og nyvalg afholdtes i slutningen af året til såvel parlamentet som præsidentposten. De blev vundet stort af MAS, der fik 53,7 % af stemmerne, dermed absolut flertal i parlamentet og samtidig kunne partiets leder Evo Morales sætte sig på præsidentposten.

Evo Morales valg som præsident var en sensation, ikke så meget fordi han var venstreorienteret, men i højere grad

Evo Morales holder en sybolsk ceremoni på ruinerne af det hellige Tiwanaku, der er af stor symbolsk betydning for de oprindelige folk i Bolivia, dagen for sin indsættelse.

fordi Evo Morales er af indiansk afstamning, som den første præsident i Bolivia nogensinde.

Indsættelsen af den nye præsident var en voldsomt symbolsk forestilling med deltagelse af indianerledere og politikere fra de tre amerikanske kontinenter. Repræsentanterne for indianske folk var sidestillet med de traditionelle politiske ledere og statsoverhoveder på ærespladserne, da den nye præsident holdt sin uformelle indsættelsestale, stående blandt de historiske Tiwanaku-ruiner (ruiner fra den indianske kultur før Inka-riget) den 21. januar 2006.

Hermed blev en ny epoke i Bolivias historie indledt. Morales erklærede dagen efter i parlamentet i sin officielle tiltrædelsestale, at Bolivia ville nationalisere (statslig overtagelse) sine olie- og gasforekomster. De udenlandske olie- og gasselskaber fik en frist til at forhandle nye vilkår på plads, der først og fremmest skulle sikre staten mindst 80% af indtægterne. Tiltagene affødte internationale protester, trusler om standsning af bistand og lån til landet. Men Morales forsikrede, at han blot ønskede at sikre, at landets rigdomme forbliver i Bolivia, der i dag er kontinentets fattigste land, trods det at udenlandske magthavere og virksomheder gennem århundreder

har hentet guld, sølv, tin og andre mineraler ud af landet. Over 90% af Bolivias befolkning støttede præsidentens skridt.

Omkring den 1. maj 2006 påbegynde man den såkaldte nationalisering af gasressourcerne. I virkeligheden var der dog tale om, at regeringen genforhandlede kontrakterne med de internationale firmaer, så de skulle give et større afkast til staten. Det er et åbent spørgsmål, hvor langt Morales-regeringen vil – og kan – gå med nationaliseringen af Bolivias naturressourcer. De indianske bevægelser presser på for vidtgående nationaliseringer, men firmaerne selv, internationale organisationer, USA og europæiske lande er stærkt kritiske og truer med sanktioner

Et af Evo Morales primære valgløfter var, at nedsætte en grundlovgivende forsamling. Der var et stort krav om inddragelse af de oprindelige folk i de politiske processer, hvilket de mener skal sikres gennem en kommende grundlov. Den grundlovgivende forsamling arbejder henimod at gøre Bolivia til en såkaldt plurinationalstat, dette indbefatter autonomi til forskellige oprindelige folk, både politisk, juridisk, socialt og i forhold til retten til naturressourcerne. Der er i Bolivia en fortsat diskussion af autonomi og retten til naturressourcerne.

Kilde: Oscar Tau Jensenius